

ІВАНОВА В. Л., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музичного мистецтва ВП «МФ КНУКіМ»

ТВОРЧИСТЬ Т.Г. ШЕВЧЕНКА ЯК НАДБАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ

Т.Г. Шевченко, як визначний гуманіст, не міг бути осторонь від тогочасних освітянських проблем. Його творчість і суспільна діяльність насичена фактами, оцінками і порадами, які не втратили своєї актуальності й нині, коли формується національно спрямована концепція освіти і виховання.

У своїх творах Т.Г. Шевченко порушував морально-етичні теми, розмірковував про значення освіченості в житті, про роль народних традицій, культури і мистецтва у становленні особистості. Тарас Шевченко вважав своїм громадянським обов'язком привернути суспільну увагу до цих питань. Він далекоглядно передбачав, що піднесення освітнього і культурного рівня народу приведе до утвердження волелюбних ідей і боротьби за кращу долю.

Аналіз творчої спадщини Т.Г. Шевченка свідчить, що він виявляв значний інтерес до питань просвітництва та виховання. Простежується також певна система педагогічних поглядів, які знайшли відображення у його поетичних і прозових творах, насамперед, у повістях та Щоденнику. Свідченням просвітницьких прагнень Шевченка є написання і видання «Букваря южнорусского».

Вивчаючи педагогічні погляди Шевченка, науковці аналізували його «Буквар» (В. Щурат, П. Зайцев та ін.) [1, 9], розглядали ставлення Шевченка до сільських недільних шкіл (Й. Шемлай, Ф. Прийма та ін.) [5, 8], звертали увагу на наближення педагогічних поглядів Шевченка до народної педагогіки (Коломієць В.В.) [2].

Питання освітянського вишколу були для Шевченка болючими і особисто вистражданими. З 8 років він навчався у сільській церковній школі, вивчав «дяківську» науку. Окрім письма і лічби (арифметики), широко практикувалося бездумне «зазубрювання» «Часослову» і «Псалтиря», що було для малолітніх школярів важким і нецікавим. У повісті «Близнацы» Шевченко згадує про засоби стимуляції у вигляді тілесних покарань. Спогади Шевченка про роки шкільництва були не найкращими. «Дячок мой обходился жестоко не со мной одним, но и

с другими школярами, и мы все глубоко его ненавидели. Бестолковая его придирчивость сделала нас в отношении к нему лукавыми и мстительными...», пише Т.Г. Шевченко у листі до редактора журналу «Народное чтение» (1860) [6, С.12]. Своє негативне ставлення до тогочасної системи навчання Шевченко висловлює у поемі «Гайдамаки», у повісті «Княгиня» [7].

Все ж Шевченко визнає, що попри всі недоліки, система шкільництва відіграла певну позитивну роль, сприяла просвітництву простого люду. Шевченко згадував, що, порушуючи навчальні канони, дяки-вчителі пропагували творчість Г. Сковороди і християнізовану народну творчість. Так, у вірші «А.О. Козачковському» Шевченко пише, що він «списував Сковороду» й колядку «Три царіє со дари».

Значно ширшим був освітній простір, коли Шевченко навчався у Академії мистецтв (1838-1845). Оволодіваючи мистецтвом художника, Шевченко мав змогу отримувати знання з історії, анатомії, теорії мистецтв тощо.

Важливо зазначити, що Шевченко, вже під час навчання в Академії мистецтв виношує плани видання альбому малюнків під назвою «Живописна Украина» (1844). В газеті «Северная пчела» (1844, 25 серпня) у повідомленні про видання альбому «Живописна Украина», Шевченко декларує патріотичне завдання «...воскресить в нашей памяти и родину, и обычаи предков, и события, ярко отделившиеся из обычного бытописания земли, где мы начинали жить и чувствовать. Подвиг достигнуть этого велик, а посильное к тому содействие должно составить нашу обязанность» [2, С.34].

Як бачимо, Шевченко і в Петербурзі, опікувався формуванням в українців патріотичних почуттів, любові і поваги до своїх національних традицій та історичного минулого. І хоча план видання «Живописна Украина» був реалізований лише частково, освітня ідея Шевченка щодо прилучення широких верст населення до мистецьких надбань характеризує його як послідовного просвітителя і вихователя. Шевченкові були близькими прагнення кирило-мефодієвської братії поширювати освіту серед українського населення, створювати освітні заклади нового типу, які б були орієнтовані на формування знань, потрібних для професійної і суспільної діяльності.

У повістях Шевченка є всі ознаки просвітительської і виховної літератури, де утверджуються уявлення про силу виховання, добру

людську природу та звучить застереження про можливий негативний вплив на духовність людини поганої освіти і суспільних негараздів.

Особливу увагу звертає Шевченко на виховання сімейне. Наприклад, у повісті «Несчастный» описується, як байдуже ставлення до виховання дітей, відсутність стимулів до розумового і морального розвитку калічить особистість дитини, утверджує такі негативні риси, як егоїзм, розбещеність, свавілля. Брак освіти і виховання Шевченко вважає великим лихом і добирає такі визначення – «темнота», «злидні», «погані звичаї». Ця тема Шевченкові болить, і він повертається до неї у повістях «Художник», «Капітанша», власне у більшій чи меншій мірі у всіх творах [2].

Все ж, Шевченко не вважав освіту абсолютним добром. На його думку, головним є те, якими знаннями освіта насичена, у яких соціальних обставинах здійснюється. У повісті «Близнюки», педагогічно-виховне спрямування є явним. Шевченко простежує, як під впливом різних цінностей у одного з близнюків формується високоморальні якості, а інший деградує в моральному плані.

Шевченко також вважав важливим для формування моральної особистості прищеплення християнських цінностей, без чого світська освіта може втратити позитивний виховний вплив. У цих висновках Шевченко відходить від ідей «чистого просвітництва», яке не визнавало християнство, а той ворогувало з ним.

Але не тільки у християнстві Шевченко бачив основу морального виховання. Не менш важливим він вважав мистецтво, про що наголошував у ряді повістей (передусім, «Художник» і «Музикант»). Шевченко був добре обізнаний з естетичними нормами древньогрецької культури, шукав аналогії з українськими культурними традиціями, утверджував думку про єдність естетичного і морального [3].

Педагогічні ідеї Шевченка є еkleктичними, тобто такими, що об'єднують різні педагогічні традиції, і у творах окреслені фрагментарно. Але очевидно, що Шевченко орієнтується на просвітницьку педагогіку, хоч особисто не вважав досконалим ідеали Просвітництва. Окрім наголосу на християнських цінностях, Шевченко був прибічником народної педагогіки, що вбирала в себе освітянські і виховні традиції українського народу. Він підтримував становлення недільних шкіл, діяльність яких мала національну спрямованість [4].

Шевченко схвально оцінював появу нових підручників з навчання української мови, а про «Граматику» П. Куліша (1857)

писав, що цей буквар складений «прекрасно, умно и благородно» і що це «первый свободный луч света, могущий проникнуть в сдавленную панами невольничюю голову» (Щоденник від 10 грудня 1857 р.).

У процесі створення новітніх підручників брав активну участь і сам Шевченко. Він власним коштом видав свій «Букварь южнорусский» накладом 10 тис. прим. і реалізовував його за дуже низькою ціною – (3 коп.), спрямовуючи частину грошей від продажу на потреби сільських і недільних шкіл.

У листі до М.К. Чалого (від 4 січня 1861р.) він пише про свій намір видати за доступною ціною «Лічбу» (арифметику), а також посібники з етнографії, географії і української історії. І додає: «Якби Бог поміг оце мале діло зробить, то велике само б зробилося» [3].

Цей освітній проект, на жаль, так і не був реалізованим, але красномовно свідчить про прогресивність педагогічних поглядів Шевченка, його далекоглядність у царині розвитку національної освіти.

Творчість і просвітницька діяльність Т.Г. Шевченка є вектором формування української національної свідомості, невичерпним джерелом просвітництва і виховання громадянина нової України.

Список використаних джерел:

1. Зайцев П. До історії Шевченкового “Букваря” // Вільна українська школа. - 1918 - Ч.7;
2. Коломієць В.В. Тарас Шевченко про освіту і виховання // Шевченкознавчі студії: Зб. наук. праць. - К, 1994. – С.34;
3. Кононенко П.П. Тарас Шевченко - педагог // Шевченкознавчі студії. - К., 1999;
4. Парфьонов М. ...І полум'яний педагог: Педагогічні погляди Т.Шевченка за “Букварем південноруським” // Освіта. - 2002.
5. Прийма Ф. Шевченко і недільні школи на Україні // Зб. праць 14-ї наук. шевч. Конференції. - К., 1966;
6. Сидоренко О. Повість “Близнецы” в контексті духовних пошуків поета // Слово і Час. - 1991. - с12;
7. Шевченко Т. Кобзар. – Київ: Рад. Шк., 1987. -3-є вид. – 608 с.
8. Шемлей Й. Недільні школи й Шевченків “Букварь южнорусский” // Життя і знання. - 1934. - Ч.3;
9. Щурат В. Шевченків “Буквар” // Літературні начерки. - Львів, 1913.